
Væggelus, *Cimex lectularius*

Oval flad, gulbrun, vingeløs, blodsugende, 5-6 mm lang tæge, der holder sig skjult i vægspærker o.l. og om natten angriber sovende mennesker. Kom til landet i begyndelsen af 1600-t og var snart meget almindelig; den er »noksom bekendt formedelst det smertelige stik og dens ubehageligt lugt« (1828; 1).

– Danmarks Dyreverden 2, 82f.

Væggelus, ældre nydansk d.s., oldnordisk og færøsk *veggjalus*.

Tæge 1622, 1722 (2), *sengetæge* 1622ff fra norsk (3), *væggetingest* 1763, 1804 (4), *vægge(ut)øj* 1815ff, *væggetæge* og *væggedyr* o. 1900ff (5). Nogle af navnene blev brugt som noaord knyttet til tabuforestillinger, se lus s. 59 og mus bd. 3; »nogle har den overtro, at hvis de nævnes ved disse navne [væggelus, væggetingest] vil de blive værre, og kalder dem derfor *de røde*« (1763; 5a). Nutidige antikvitetshandlere undlader, men vel af andre grunde, at nævne eller skrive væggelus og kalder insektet *høns* eller *ferkræ* (6) jf. *tapethone* og *tapetflynder* efter et af dens opholdssteder; *rødspætte* (7).

Murlus, *skætte*, *vat*, *vætte* o. 1700 (8), *vatter* Jylland o. 1840ff (9), de tre sidste navne også om andre små insekter, egentlig et overnaturligt væsen sml. lus s. 59, mus bd. 3.

Bænkebidder 1763, NFyn (10) ellers om et krebsdyr s. 144.; skal være indkommet under krigen 1864: *prøjsjer* (7).

Grønland: *saaluallak* 'tæge'.

Væggelus er slang for den lave kompakte rangértraktor; væggelus = brændevin, en dårlig brændevin på Bornholm og Færøerne; man brugte nemlig brændevin mod utøj (11).

SKADEDYR

Engang krævede man en væggelusattest før indflytning i et andet hus (11a). Alle sejlskibe var befængt med væggelus, og intet kunne udrydde dem. Om dagen skjulte de sig i revner i træværket, om natten bed og stak de folkene i køjerne. »Alle var forstukne, huden hævede hvor de var bidt, undertiden var de så tykke i ansigtet, at de næppe kunne se ud af øjnene« (12).

En rejsende ville skrive sit navn i et københavnsk hotels fremmedbog og opdagede et væggedyr krybende omkring i den, hvorefter han straks tog sin bagage og forlod hotellet. – New Yorks lopper har åreladt mig, sagde han, og Chicagos edderkopper

bidt mig, men ikke nogen sinde har jeg været på et hotel, hvor væggedyrene ser efter i fremmedbogen hvilket værelse den rejsende flytter ind på (13).

Hvis man i stuehuset havde et menneskekranium fra en grav fik man aldrig væggelus (Lendum Vendsyssel o. 1860; 14); for at blive utøjet kvit skulle tre levende væggelus lægges i en fjerpipe og denne begraves med et lig, »det var et udmærket middel« (Læsø; 15). Det hed sig, at væggetøj blev fordrevet af fårenes stramme lugt, i nogle hede-hjem stod derfor et får i en tom alkoveseng; der var skydedør for sengen, så fåret ikke generede beboerne (VJylland; 16).

Tre ting gør ondt i bondens hus: ond kone, røg og væggelus (Peder Syv 1600-t; 17).

En stor levende væggelus blev stukket i urinrørret på hest, der ikke kunne stalle (18).

En enkelt kunne lugte som en verden af fusel og fattigdom, Pjalttenborg rygende ud af tagstenene af skarn og brændevin *Johannes V. Jensen* (19).

Væggelusene faldt som klap af en lille skovl *Poul la Cour* (20).

LITTERATUR: (1) 204 442; (2) 170 1909,67; (3) 434 5,893,1098; 903 6,1848,191; (4) 693b 1,682; 439b 1,243; (5) 659 27,673; 903 8, 31; (5a) 693b 1,682; (6) 160 1906/23:3 (1949); (7) 76c 298; (8) 934 3, 862 og 4, 920; (9) 571 643; 212c 3,1019; (10) 693b 1,70; 388 (Ingslev s.); (11) 76c 306,349; (11a) 803a 15; (12) 294 1980, 58f; (13) 326 26/11 1904; (14) 888 1939,147; (15) 284b 219; (16) 296b 17; 296i 50; (17) 831 102; 806 55; (18) 160 1929/24; (19) 401d 63; (20) 140c 28.

Skumcikade, *Philaenus spumarius*

Den almindeligste af vore ca. 300 cikade-arter. De grågule forvinger har mørke marmoreringer, nymfen omgiver sig med et sputlignende skum, der beskytter den mod udtørring og måske også fjender.

– Danmarks Dyreverden 2, 94-96.

Cikade af latin cicada, spansk cigarro 'cigar' efter en vis lighed med insektets krop (1).

Høskrække 1764ff fra tysk heuschrecke 'græshoppe' (se s. 48), *skumskræk(ke)* og *loppetiting* o. 1770-1820 (2), *skumkræ* o. 1770, Falster o. 1880 (3), *skumcikade* 1802ff (4); *spytorm* ØSjælland (5).

SKUMMET

Gøgespyt(t) 1688ff (5a), det mest brugte navn, »man mener, at gøgen har spyttet det ud når ... han opsøger dyr til sin føde« (Jylland 1763; 6); gøgen gylper det op når den kukker, dens hæse stemme skyldes spyt i halsen (7), *kuk-, kukker-, kukmands-, kukkuksspyt* SSlesvig, Jylland, Fyn, Lolland (8).

Storkespyt Vrads ØJylland (9), *fuglespyt* Samsø o. 1880, ØFyn (10), *kragesnot* Kolt ØJylland (11).

Troldkællingspyt 1763ff, blev Sankt Hansnat efterladt af trolde (12), *troldkonespyt* Sønderjylland o. 1890 (13), *kællingspyt* Mors 1811ff (14), *hek-spyt* Jylland, Stevns (15), *trold(e)syt(t)* 1807ff; VJylland, Vendsyssel, Samsø, SFalster (16), *trold(e)smør* 1828ff; Vendsyssel (17), *fandens spyt* NV og MFyn, Samsø, VSjælland (18).

Paddespyt(t) 1829 (19), Vodder Sønderjylland (9), *tudsespyt* Vendsyssel, Sjælland, Møn, Lolland-Falster (20), *eddertudsespyt* og *edderspyt* N og ØSjælland (21), *tudsehonning* Vendsyssel (22), *tudsebid* Sjælland (23), *frøspyt* V.Hanherred, Middelsom h., Odsherred (24) og *frøgor* Rinds h., hørende til gammel dansk gor 'mave- og tarmindehold', oldnord. 'mavevælling', beslægtet med ordet gære (25).

Snogespyt Sundeved, Fyn, Sjælland, Møn, Bornholm 1856ff (26), *hugormespyt* V.Hanherred (9), *ormespyt* Ørbæk ØFyn 1945 (27), *sneglespyt* Fyn, Langeland, Sjælland, Lolland (28).

Ravespyt og *englespyt* NSjælland (27).

Blat Vendsyssel, måske hørende til blatte 'falde, spille, slå en klat' eller det er et lydord jf. *blarris* 'spytklad' Hillerslev Thy (9). *Gedesnot* Kolt ØJylland (29), *spy* ØSjælland (27), *skarn* Vendsyssel (30).

LITTERATUR: (1) 659 3,349f; (2) 26 3,100,344 og 5,131; 903 3.3,1820,196; (3) 160 1904/30:758 (1882); (4) 332 67f; (5) 388 (Højelse); (5a) 831 284; (6) 693b 1,681; (7) 794 3,1885,232; 4,46 og 5,38 (Salling); 436 83; (8) 212c 2,326; 794 5,1886,43; 160 1904/28:3243 (1884); 66 1,330; 816 24,1965, 78; 716 49; (9) 816 24, 1968,77-80; (10) 794 5,43; 388; (11) 423; (12) 794 3, 232; 160 1932/70: 297; (13) 794 12, 154; (14) 770 217; 340 1,1919,105; (15) 436 89; 794 4,46; 388 (Rougso o. 1900); 447 366; (16) 903 7,1863,271; 436 83; 794 3,232 og 5,1886,40; 160 1904/27: 2694; 168 4, 2; 524 1965,

Skumcikade. BIOFOTO/Ebbe Sunesen.

130; (17) 204 446; 168 4, 2; (18) 794 5,1886,43; 160 1904/27:318 (Sørslev 1882); 388; (19) 903 5, 21; (20) 202c 4, 209; 168 4, 2; 794 5,1886,108; 430 620; 160 1906/23:244 (1912); 423; 388; (21) 388; (22) 202c 4, 209; (23) 168 4, 2f; 388; (24) 816 24, 1965,78; 388; (25) 816 24, 77f; 388; (26) 212c 3, 437; 168 4, 2; 436 83; 3 55; 388; (27) 388; (28) 160 1904/27: 1851 (1881); 1906/135: 3; 168 4, 2; 388; (29) 423; (30) 202c 3, 258.

OVERTRO

Man troede, at disse skumklatter blev udspjttet af hekse og trolde, især Sankt Hansnat, for at ødelægge græs og urter og således skade kvæget (1); over det meste af landet anså man dem for at være giftige (2); for at få børn til at holde sig fra dem sagde de voksne, at det var hugormens spyt (V.Hanherred; 3). Rørte man »spyttet« fik man edder (betændelse) i fingrene (Vendsyssel; 4), vorte (MJylland, NFyn; 5) eller *skån*, en slags bulenskab eller eksme på hånden (Vendsyssel, Thy; 3); åd kørne *kukmandsspyt* fik de trommesyge (Sir ØJylland; 6).

Kukmandsspyt hørte blandt de mange ting, de kloge koner brugte til lægedom og elskovsdrikke (Ølgod; 3); det kunne kurere blindhed (Fredericiaegnen; 7), fjerne vorter på hænder og ansigt (Vor-god; 3).

Tog man forsigtigt insektet ud af skummet og ån-

dede tilstrækkeligt længe på det, blev det til en bremse (SVJylland; 8).

Landmanden tror det betyder godt vejr når han ser skumklatterne (1796; 9); meget gøgespyt varsler tordenvejr (Hads h.; 3); når man så cikade-skummet var det midsommer og tiden for at stakke høet (Rind MJylland; 3).

LITTERATUR: (1) 436 83; 212c 3,853; 524 1964, 130 (SFalster o. 1890); (2) 794 5,43; 816 24,1965, 77; (3) 816 24,1965,77-80; (4) 794 5,1887,110; 423; (5) 816 24,77; 160 1904/28: 948 (Hårslev 1885); (6) 281d (1886); (7) 794 8,1887,118 (Bredstrup); (8) 212c 2,326; (9) 882 5,98.

Blærefod, koleraflue, *Thysanoptera*

Millimetersmå insekter med lange hår på de tynde vinger, hvorfor ordenen også kaldes frynse-

vinger. Af de ca. 100 danske arter gør nogle skade på kulturplanter. Visse arters hunner, således *Limothrips cerealium*, kan varme sommerdage pludselig optræde massevis.

– Danmarks Dyreverden 2,108f.

Blærefod 1764ff, navnet konstrueret, fødderne ender i blæreformede sugeskiver, der kan fyldes med blod jf. *knoldsok*, *-sak* Møn (1).

Koleraflue o. 1875ff, optrådte »kolerasommeren« 1853 i uhyre sværme, man mente den var skyld i sygdommen eller havde forbindelse med den (2).

Tordenflue alm., *tordenstyr* VFyn, *tordenbille* NLangeland, *tordenmidde* Ll. Lyngby; *regnflue* NSjælland; *hedeflue* og *hedetøj* MSjælland (3); der optræder særligt mange en lummervarm sommerdag, evt. før torden.

Kravler irriterende på panden og i håret: *gnavel* eller *knavpande* Jylland (4), *gnajfitte* Langeland (3); *mitte* eller *midde* Odsherred, MSjælland (1), *nåde* Jylland, også plagsom stikmyg (5).

J. Bech Nygaard, Don Juans død (6).

LITTERATUR: (1) 152 37,1932,43; (2) 659 10,1042; (3) 388; (4) 212c 2,215; 663 2.2,112; (5) 212c 2,726; (6) 642 upag.

Blærefod fik også navnet *koleraflue*, da man anså den for at være smittebærer for sygdommen. *Koleraejren 1853 i København* tegnet af H. F. G. Holm. Københavns Bymuseum.

